

DOI: 10.31392/NPU-nc.series14.2019.27.08

УДК 37.014.623

Ракітянська Л. М.

Нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті завдань Нової української школи

Розкрито необхідність узгодженості змісту нормативних документів загальноосвітніх навчальних закладів та закладів вищої освіти, що готують фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) в контексті концептуальних завдань Нової української школи. Встановлено неузгодженість між концептуальними завданнями сучасної української школи і змістом освітньо-професійних навчальних програм. Розглядається «емоційний інтелект» як ключове поняття в інноваційному виді навчання. Формування емоційного інтелекту учнів у значенні наскрізного уміння визначено одним із завдань Концепції «Нова українська школа»; це спрямовує професійну підготовку майбутнього вчителя, його готовність до реалізації провідних положень державної освітньої політики в практику загальноосвітньої школи. На основі аналізу Державного стандарту початкової освіти, типової освітньої програми виокремлено зміст емоційного інтелекту як спільної навички для всіх компетентностей, якими мають оволодіти учні. Протириччя між необхідністю впровадження реформаторських змін в освітній процес сучасної української школи і відсутністю відповідного нормативного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до такої діяльності зумовлює нагальну потребу у коригуванні змісту чинних освітньо-професійних програм підготовки спеціалістів зазначеного фаху.

Ключові слова: освітній процес; емоційний інтелект; нормативні документи; спільні навички.

Актуальність дослідження. Ключовою реформою загальної середньої освіти в Україні є Концепція Нової української школи, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України (від 14 грудня 2016 р. № 988-р) яка реалізує державну політику в сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року [5]. Вона спрямована на подолання негативних тенденцій у загальній середній освіті шляхом проведення докорінних, інноваційних змін. Реалізація у концепції засадничих принципів реформування покладається передусім на вчителя, що з особливою гостротою піднімає питання: Яким має бути вчитель сучасної української школи? Якими особистісними та професійними якостями відповідно до запитів суспільства та світових освітніх тенденцій він повинен володіти? Які якості забезпечують сучасному вчителю в умовах ринку праці високий рівень його продуктивності та конкурентоспроможності? Відповіді на ці питання намагаються віднайти як вітчизняні так і зарубіжні науковці, в країнах яких розвиток освіти є пріоритетним завданням державної політики.

Як показав проведений аналіз міжнародного досвіду в сфері освіти, в більш ніж 25 провідних країнах світу на загальнодержавному рівні вирішується питання впровадження в освітянську практику, зокрема початкової освіти, освітніх програм *Social-Emotional learning (SEL)* – «соціальних та емоційних «м'яких навичок» (*softskills*), потрібних новому поколінню XXI століття, які узагальнені поняттям «емоційний інтелект» [1; 8; 9; 10]. Міжнародним освітянським співтовариством в умовах кризового стану сучасного, глобалізованого світу визнана необхідність зміни очевидної переваги раціонально спрямованого навчання в школах і опанування учнями академічними, інтелектуальними знаннями на пріоритет емоційного виховання як не менш важливого аспекту освітнього процесу.

Розробка та впровадження в шкільну практику освітніх програм SEL – сучасного, інноваційного виду навчання, спрямоване на розвиток в учнів емоційного інтелекту як здатності розпізнавати, використовувати, виражати і управляти власними емоціями, так і емоціями інших. Емоційний інтелект як інтегрована навичка пов'язується не з конкретним шкільним предметом, а передбачає передусім оволодіння учнями умінням жити в сучасному соціумі, адаптуватись до його реалій і змін, бути стресостійкими до психоемоційних перевантажень, соціально успішними в самореалізації власного потенціалу, уміти налагоджувати стосунки і ефективно взаємодіяти з іншими, розуміючи і поважаючи їхні

наміри, настрої, мотиви, уникаючи конфліктних ситуацій і непорозумінь. Взаємозв'язок емоційного, соціального, етичного аспектів освітнього процесу складає сутність соціально-емоційного навчання, ключовим поняттям якого є «емоційний інтелект» [1].

Формування емоційного інтелекту учнів початкової школи як спільної, наскрізної навички, визначено одним із завдань Концепції «Нова українська школа» [5]. Академік О. Я. Савченко наголошує, що нові смисли у меті, завданнях та змісті початкової освіти, які відображають її дитиноцентровану спрямованість, передбачають його фундаментальну психологічну та дидактико-методичну підготовку, що, в свою чергу, пов'язано із необхідністю її структурних і змістових змін [7]. Подібну думку висловлює і Н. М. Бібік [6, с. 12], підкреслюючи важливість адекватної підготовки педагогічних кадрів як одного із найважливіших чинників якісної початкової освіти. Отже, розв'язання проблеми підготовки вчителя, зокрема вчителя-музиканта, до реалізації засадничих положень Концепції Нової української школи в практику роботи загальноосвітнього навчального закладу набуває особливої актуальності.

Методологія та методика нашого наукового дослідження забезпечувались використанням комплексу теоретичних методів: вивчення наукової літератури, аналізу термінологічного апарату, нормативно-законодавчої бази загальної середньої та вищої музично-педагогічної освіти, цитування [2; 3; 4; 5].

Реформування національної системи освіти значною мірою залежить від узгодженості та оптимального поєднання змісту освіти сучасної української школи та змісту професійної підготовки майбутнього учителя, який покликаний втілювати в шкільну практику засадничі принципи державної освітньої політики. Нами здійснено аналіз нормативного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на предмет узгодженості чинних освітньо-професійних програм із концептуальними засадами реформування загальної середньої освіти. Розглянемо нормативно-правові документи змісту шкільної (музичної) освіти та вищої музично-педагогічної освіти.

Реформування загальної середньої освіти відбувається у напрямі системного оновлення її змісту, форм, методів організації освітнього процесу, спрямованого на виконання Закону «Про освіту» [3], Концепції «Нова українська школа» [5], що знайшло відображення у нових Державних стандартах початкової освіти [2] як першої частини Державного стандарту загальної середньої освіти, нових навчальних планах, типових освітніх програмах та підручниках. Законом «Про освіту» (ст.12) [3] визначено мету повної загальної середньої освіти: всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Спільними для всіх компетентностей є такі: уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики і приймати рішення, розв'язувати проблеми, уміння висловлювати власну думку і критично мислити, творчість, ініціативність, уміння співпрацювати з іншими людьми.

«Формула» Нової української школи, відповідно до її концептуальних засад, складається із дев'яти компонентів. Один з них представлений одинадцятьма ключовими компетентностями, об'єднаних спільними, наскрізними вміннями, серед яких: «уміння застосовувати емоційний інтелект» [5]. Оволодіння учнями наскрізними вміннями передбачено метою початкової освіти, визначеною Державним стандартом [2]: «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості».

З огляду на те, що емоційний інтелект у Державному стандарті початкової освіти та типовій освітній програмі розглядається одним із наскрізних умінь, спільних для усіх компетентностей, ми проаналізували «Мистецьку освітню галузь» та «Мовно-літературну галузь» на предмет наявності в них показників емоційного інтелекту. Так, аналізуючи «Мистецьку освітню галузь» за загальними результатами, ми з'ясували, що здобувач початкової освіти окрім іншого: пізнає мистецтво, аналізує, інтерпретує та оцінює його; набуває досвід емоційних переживань; виявляє ціннісне ставлення до мистецтва; пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво; взаємодіє з іншими через мистецтво, беручи участь в колективних творчих проектах, поважаючи вибір інших; регулює власний емоційний стан засобами мистецтва; розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів.

Аналіз «Мовно-літературної галузі» на предмет наявності в ній показників емоційного інтелекту засвідчив, що змістовою лінією «Взаємодіємо усно» передбачені такі обов'язкові результати навчання як: уміння описати власні емоції та емоції співрозмовника від прослуханого (побаченого). За змістовою лінією «Театралізуємо» передбачено розвиток комунікативних умінь учнів, зокрема вміння моделювати різні ситуації спілкування. Специфіка цієї змістової лінії пов'язана з формуванням уявлень учнів про театр як місце, де здобувають досвід співчуття та співпереживання. В межах цієї змістової лінії учні досліджують чужу (глядач) та власну (актор) експресію, описують емоційний стан персонажів, співпереживають, залучаються до сценічної творчості, в умовах якої набувають акторського досвіду, зокрема імпровізації. Це забезпечує розвиток у них емоційного інтелекту, творчого мислення, самосвідомості й самоєфективності, уміння мобілізувати інших, долати бар'єри, пов'язані з неоднозначністю, невизначеністю та ризиками, співпрацювати з іншими особами [2].

Отже, як показує аналіз чинного Державного стандарту початкової освіти та типових освітніх програм, у проектуванні змісту початкової освіти використано поняття «емоційний інтелект» у значенні наскрізного, спільного для усіх компетентностей уміння, яке не належить до жодної конкретної освітньої галузі і розглядається одним із обов'язкових освітніх результатів, за яким можна оцінити рівень якісних змін в системі початкової освіти.

Проаналізуємо державні нормативні документи вищої музично-педагогічної освіти на предмет відповідності їх засадничих положень вимогам Державного стандарту та типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти. Нормативно-правову базу вищої музично-педагогічної освіти на законодавчому та інституційному рівнях складають: Закони України «Про вищу освіту» [4], «Про освіту» [3], постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства освіти і науки, Державний галузевий стандарт, Національна рамка кваліфікацій, освітньо-професійна програма, навчальний план та навчальні програми з дисциплін підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Варто відмітити, що багато вітчизняних вузів, що здійснюють підготовку фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, розмістили у мережі Інтернет освітньо-кваліфікаційні програми, які дозволяють майбутнім здобувачів освіти ознайомитися із змістом підготовки, компетентностями як результатом набутого фаху, що забезпечують високий рівень якості освіти та конкурентоспроможність на ринку праці.

Законом України «Про вищу освіту» (розд. 111, ст. 9-10) [4] визначено, що стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. З орієнтацією на європейську модель професійної підготовки фахівців в Україні затверджена постановою Кабінету Міністрів України (№ 1341 від 23.11.2011р.) Національна рамка кваліфікацій (НРК) – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів, який став підставою для визначення Законом України «Про вищу освіту» ступенів та рівнів вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Підготовка фахівців з вищої освіти врегульована Законом (розд.11, ст. 5) і здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях: початковий рівень

(короткий цикл) вищої освіти – відповідає шостому рівню НРК; перший (бакалаврський) рівень – сьомому рівню НРК; другий (магістерський) рівень – восьмому рівню НРК; третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень – дев'ятому рівню НРК; науковий рівень – десятому рівню НРК. Відповідно до Національної рамки кваліфікацій стандарти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності. Законом «Про вищу освіту» (розд.111. ст.9). передбачені освітні (освітньо-професійна, освітньо-наукова, освітньо-творча) програми як система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, перелік навчальних дисциплін і послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти [4]. Заклад вищої освіти на підставі відповідної освітньої програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність їх вивчення, форми та обсяг навчальних занять, графік навчального процесу, форми контролю. Закладом вищої освіти розробляється для кожного рівня вищої освіти освітньо-професійні та освітньо-наукові (освітньо-творчі) програми [4].

Окреслення сучасного нормативного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців на законодавчому рівні стало підставою для аналізу його конкретного впровадження на інституційному рівні, в освітній діяльності закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку вчителів-музикантів. Нами були проаналізовані освітньо-професійні програми здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) ряду педагогічних університетів, що здійснюють таку підготовку, з метою вивчення їх змісту щодо формування у майбутніх фахівців емоційного інтелекту як особистісно-професійної якості.

Ознайомлення із змістом освітньо-професійних програм показало, що їх цикли містять поряд з традиційними для музичної освіти дисциплінами (музично-теоретичними, диригентсько-хоровими та ін.), інноваційні, що засвідчують певне осучаснення освітнього процесу в закладах вищої освіти відповідно до вимог часу: «Сучасні інформаційні технології та музична інформатика», «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти», «Інклюзивна освіта», «Основи акторської майстерності», «Нотне письмо на комп'ютері», «Мультимедійні технології у мистецькій освіті» та ін. Освітньо-професійними програмами визначені інтегральні, загальні та фахові компетентності майбутнього вчителя, аналіз яких засвідчує ґрунтовну професійну підготовку майбутніх фахівців в контексті провідних положень державної освітньої політики, законодавчо закріплених нормативно-правовими документами. Серед них: здатність до аналізу тенденцій сучасної освіти; здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі мистецької освіти, пов'язані з переосмисленням традиційних підходів та впровадженням інноваційних технологій навчання; здатність до гнучкого і креативного мислення, яке дозволяє вирішувати завдання, зумовлені сучасними музично-мистецькими реаліями; здатність реалізовувати положення Державного стандарту з мистецьких шкільних дисциплін тощо. Серед фахових компетентностей виокремлені такі: здатність відчувати і демонструвати емоційну чутливість, рефлексію, ціннісне ставлення до музичного мистецтва; здатність налаштовувати власний емоційний стан на відтворення змісту музичного твору у власній виконавській діяльності; здатність інтегрувати складні професійні музично-виконавські, інтерпретаційні та артистичні уміння; здатність до самоактуалізації, самоконтролю, саморегуляції; уміння налагоджувати духовно-творчу взаємодію, співпереживання учнів у колективній творчості; уміння створювати музично-комунікативні ситуації емпатійно-діалогового спілкування тощо.

Аналіз визначених освітньо-професійними програмами інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва свідчить про те, що їхній зміст частково пов'язаний із показниками емоційного інтелекту, формування якого як

особистісно-професійної якості вчителя в освітньому процесі не має системного і цілеспрямованого характеру.

Висновки. На основі аналізу нормативних документів загальної середньої та вищої музично-педагогічної освіти на предмет узгодженості їх змісту встановлено: 1) перебудовчі процеси в шкільній освіті спрямовані на оновлення її змісту на засадах дитиноцентрованості з урахуванням загальноосвітніх тенденцій, зокрема у набутті учнями емоційного інтелекту як спільної для всіх компетентностей наскрізної навички. Це актуалізує проблему професійної підготовки майбутніх вчителів, здатних і готових до впровадження в сучасній українській школі досвіду провідних країн світу на шляху євроінтеграції; 2) реальний зміст підготовки фахівців цієї спеціальності лише частково відображає цілеспрямоване формування емоційного інтелекту як особистісно-професійної якості вчителя, здатного до практичної реалізації засадничих положень реформи загальної середньої освіти. Такий стан фахової підготовки спричиняє певне протиріччя між необхідністю впровадження реформаторських змін в освітній процес сучасної української школи і відсутністю спеціальної професійної підготовки фахівців, готових до такої діяльності. Отже, нагальною є потреба у коригуванні змісту чинних освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вчителів, переосмисленні підходів до змісту, форм, методів організації вищої музично-педагогічної освіти, спрямуванні її у напрямку більшого наближення, збалансованості і координації між актуальними завданнями реформування школи і підготовкою спеціалістів вищої кваліфікації, здатних їх вирішувати професійно і компетентно. На вирішення окреслених завдань спрямоване подальше дослідження.

Література

1. Антоньяцц Д. Социально-эмоциональное обучение: практика применения Тренинг. URL : <https://eikids.ru/trening-s-davide-antonyatstsej.html/> (Дата звернення: 10.10. 2019).
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/> (Дата звернення: 10.10. 2019).
3. Закон України «Про освіту», від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 10.10.2019).
4. Закон України «Про вищу освіту», від 01.07.2014 № 1556-VII (Сторінка 1 з 7) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> (Дата звернення: 10.10. 2019).
5. Нова українська школа | Міністерство освіти і науки України URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola/> (Дата звернення: 10.10. 2019).
6. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018.160 с.
7. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей НУШ. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/714505/1/%/> (Дата звернення: 10.10. 2019).
8. Bar-On, R., Parker J. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass. [in English].
9. Goleman, D. (1995). Working with emotional intelligence. N.Y. : Bantam Books. [in English].
10. Mayer, J.D., Salovey P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, 17, 4, 433–442 p.

Про автора:

Ракітянська Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету; **ORCID: 0000-0003-3586-2754**, ludmilanick777@gmail.com

Rakityanska L. M.

Normative framework for professional training of future music teachers within the context of the New Ukrainian School concept tasks

Relevance of the study. The article shows the results of the analysis of normative documents of secondary schools and higher education institutions for the purpose of their consistency with the conceptual tasks of the New Ukrainian School.

Literature review. The article focuses on the concept “emotional intelligence” being the key one in a new innovative type of learning – social and emotional learning (SEL) – which developed countries initiate and actively introduce to the national education systems worldwide. The development of emotional intelligence among students as joint cross-cutting skills belongs to one of the goals set by the New Ukrainian School Concept, and it serves to respectively guide the professional training of a future teacher and to raise his/her readiness to ensure the actual application of the up-to-date ideas of the state educational policy at a secondary school.

Purpose: to analyze normative documents of general and higher education institutions that train specialists under the “Secondary education (Music)” program (program code 014) to assess the documents’ consistency with the conceptual tasks of the New Ukrainian School.

Research methods. The methodology and methods of scientific research used a set of theoretical methods: study of scientific literature, analysis of the terminological apparatus and of the legal framework of general secondary and higher music and teacher education, citation. The comparative analysis revealed insufficient consistency and some contradiction between the conceptual tasks of the modern Ukrainian school and the content of educational and professional training programs for future teachers of music.

Results. The analysis of the State Standard of Primary Education, a typical educational program, has helped define the notion of emotional intelligence as a joint skill for all the competences which pupils have to master according to the normative documents. Analysis of Ukraine’s Law “On Higher Education”, and of the educational and professional training under the “Secondary education (Music)” program (code 014) related to the “Education/Pedagogy” field (code 01), as of the normative documents that regulate the educational process of higher educational institutions, has shown that actual training of the specialists in this field only partially touches upon the targeted and systematic formation of emotional intelligence as a personally and professionally important skill of a teacher, as evidenced by the list of specific competencies.

Conclusions. The study concludes that the existing contradiction between the need to introduce reforms into the educational process of the modern Ukrainian school and the lack of the appropriate normative framework that would allow the future teachers of music to undergo the respective training necessitates an urgent need to adjust the content of the current educational and training programs for the specialists in the mentioned field.

Keywords: emotional intelligence; educational process; normative document; joint skills.

References

1. Antoniatsts D. Sotsialno-emotsionalnoe obuchenie: praktika primeneniya Treninga. [Social and Emotional Learning: Application Practice Training]. URL: <https://eikids.ru/trening-s-davide-antonyatstsej.html/> (date of the application: 10.10. 2019) [in Russian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoyi osvity. [State standard of primary education] URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>(date of the application: 10.10. 2019) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine "On Education] dd. 05.09.2017 No. 2145-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (date of the application: 10.10.2019) [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”] dd. 01.07.2014 No. 1556-VII (Page 1 з 7) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> (date of the application: 10.10. 2019) [in Ukrainian].
5. Nova ukrainska shkola. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [New Ukrainian School. Ministry of Education and Science of Ukraine] URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola/> (date of the application: 10.10. 2019) [in Ukrainian].
6. Bibik N. M. (2018). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlya vchytelya. [New Ukrainian School: Teacher Advisor] Kyiv: Litera LTD, p. 160 [in Ukrainian].
7. Savchenko O. Ya. Pochatkova osvita v konteksti idei NUSH. [Primary education in the context of the ideas of New Ukrainian School]. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/714505/1/%/> (date of the application: 10.10. 2019) [in Ukrainian].
8. Bar-On, R., Parker J. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.[in English].
9. Goleman, D. (1995). *Working with emotional intelligence*. N.Y. : Bantam Books. [in English].
10. Mayer, J. D., Salovey P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, 17, 4, 433–442 p.

About the author:

Rakityanska Lyudmyla Mykolayivna, Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Assistant professor of the methodology of musical education, singing and choral conducting, Kryvyi Rih State Pedagogical University (Kryvyi Rih, Ukraine); **ORCID: 0000-0003-3586-2754**, ludmilanick777@gmail.com